

Ազատ Գործիչ
ԲՆԲՈՐ
Հեղափոխիչ

13 - 17

ԳԱՄԳԻՈ ՖԻՆԱՆՍ

Ինկիլիյ լիբանար 111 1/2 իւշ այ վատէ ին
 3 րանք 22 95 " " "

ԱՓՃԵԼԵՐԻՆ ԲԻԱԶԱՍԸ ՅՕ ՅՈՒՆՎԱՐ

ክፍሎች	110	30
ድምጽ	87-34	
የሥራ	89	30
የሥራ	51-15	
የሥራ	2	15
የሥራ	5-15	
የሥራ	2-	
የሥራ	3-05	
የሥራ	6	62
የሥራ	2	15

(ᖃᖃᖃᖃᖃᖃ)

Բէհէրանն ալ ընձն խաղերէ կէօրէ, իրան եկվեթինն թօխաճէ նազըը ճիհանկիր խան, 15 պին լերա սիրգաթ էլլէտիկինտէն, հապսէ իլգա օլունմուշ վէ սիրգաթաա մէտախի պուռնաննարաաա իւշ պէօիլք դապիթ իլէ տիկէր պազը մէմուրէր աախի հապա իտիլիշ վէ 20, սէհէտէն պէրու իրանըն ումուրը խարիհիհէ նէգա ըրէթինտէ պուռնանն սիրգա Սօհա խան, Մէհէհէ նէֆի գըընմըն ար :

—Սուրբ-Մարթոնոսն աեմիր Թիւմ-
նալ-ըրբն առն ի յի նէֆերի, 1857 սե-
նեմնեմնէ՝ զուհուր իւենն — գեճեճէ պոխ-
րան էսն աքընտա պիրիւտէն իզհարը
ի վրա իտիպ, աւանգ սահիպլերինն
լիրա պաշըն աեքիզ չիլին էօմեմնի-
լեր իտի: Չու Թիւմնալար, սօնրա-
սան իշլերի տիգէլիպ չօգ բարա գե-
զուտարգլարն առն, պու աեֆա աւա-
նիշի: Սահիպլերինն օլան 16 պին լիրա
պարճարընք քէնտի կէօնիւլ րտտեթ-
լերի ին էօմեմնիլեր տիր:

129907

Կէչէն ճոճամ իրթէսի կրնիւ ,
հասըլթը փրկիչ խաթախանէմիզէ
այիւ օլտուղու վէ ալթընճը տայիրե-
յի պէլէտիլէ ըյնիսի Տառեան Յարու-
թիւն պէյ հազըթլէրինին թահթը
հիմաեէսիննէ պուլունտուղու հալէ.
Լիւքսանպուրկ լօգանթ տալնտա վիրի-
էն պալտան , 600-700 Լիւր հասըլթ
օլտուղու իյիսիյիյ տիր :

Գէշէն կիւմլէր Լէվանթ չէրաւաւ
վերադարձից Գոնէր-Քէն 400 լիր հա-
րըլ օլաւադունան իշիտիմէքան օլա-
ւա Գոնէմուշ, վէ կերչի աւաթլարը-
մըզ, հովանըն պօղուգլուղունն նի-
պէթլէ, օ մըգաւար պիր հաւըլաթ
հոսուլէ կէլմէսինանն աօւաւը, մէմ-
նուն վէ մէսրուր օլմուշաւաւը. հա-
պու քի պունաւ պիւլիք պիր եմ-
լըշլըգ օլուպ, մէգքիւր հովաւա, պե-
պէլի, մէքթէպիմիզ մէնֆաթընը
գիեաւէճէ արգու իւնչլէր թաւաֆըն-
աւն իհաւա իւիւլիշ օլմուլըւըր, վէ,
վագաւ, աւշիւ 400, իլա պէշ ալթը
եիւզ լիրա աւաթի հոսուլէ կէլէճէկի
մէմուլի գաւվիտէն պոլունմագաւա իւր
իւէ յէ, հովանըն աէշէթի իսթէ
կէլաիկինանն, կէօնտէրաիկիմիզ պի-
լէթլըրին երւաւէ աօգաւնը, օ աղամ
կերի կէլիշ աիր, վէ եինէ թէնէք-
քիւր իւէրէզ քի, երւզ լիրա գաւաւ
բարաւաւաւ, մէսարիֆաթը վագը-
մարզը գաւաթապիւլիյի աիր:

Կէշէն կիւնլէր , Դ=Լիթեան =օգթօր

Մեծագույն էֆէնտիէ խիթապէն պիտ
պէնա տէրն իտէրէք , չու միւէլիթի
օլտուղու իհաաա մէ եալաա էֆէբա
հէր նէ իաէ , ումուսուէն մէնֆաաթը
նաթնա աւնէն պիւթիթէքիկէ հիւ
մէթիւն իւնա իլլէմէ իաիք :

Պաշտօնակատար մեղքերը թշուր
վեալէրիսկեան մէջնուն օրմուչաւ
վե միւսմիւսիւն յոգեթօր ասիւ
պապտէ պիւն ճշմարիտ կեանստեղծի տիր
քի, պու կիւնկեան թապ ու նէշը
տեճէկիդ տիր :

1874 յուլ. 16 Գ-լէքէսէր

• • • *Uhl-Luft* ,

[illegible]

Գէորգ Թագաւորով

Գաւքէներ Դանարմատան 18 սա-
ւթ իւերի բօլրագա գարշը էսնիւ օլա-
օլաւագ քիւչիւք պիր պալիր իւզերի
գուրուլու վէ ճէման 4000 խանէկէ եւ-
գըն տըր վէ մահաուլթըն չօղու տ.
Ֆիօն իւէ բապուկ տուր վէ սէնէվի-
աշարը 110 եիւքտէն 120 եիւք թու-
թուր վէ 10—11 խանք օլաւագ չարշը-
լարըն օրթա եերերինաւ աախի իւչ
չաաըրվանը վաւաըր, չարշաւըր եօ-
լունաա վէ սեպտեմբեր իշի պէօյիւք
բանաերը գուրուլաւագ պիր ալ գա-
աաըր տէվաւ իտպ քիւլլիեէթլիւ ռխը
ու իթա օլուր վէ պիրաւէ կիւզէլ հիւ-
քիււմէթ գօնաղը իւէ պիրաւէ գըշաւաը
վաւաըր քի եաըրաւաղը չօգ աշիլի տիր,
18 թաւն ուլու ճամպանէ մաաւ օպիր
բէր չօգաա մէռչիալէրի վաւ, պու ճօ-
միլէրին իյինաւ Բաշա ճամիտի տերլէր
քի ցաթիչ Սուլթան Մէշմէաին առա-
մաաըր Դանուգ բաշա եաբաըրմըշ տիր

[illegible]

Էրմէնի միլէթիմիզին 390 ուն 350
գառար հանէոր օլուպ, վէ պիր Ասա-
նուածածին իսմինտէ եկեղեցիմիզ վար
աւր մէքթէպի տախի իշինտէ օլուրագ.

ԿԵԼԵԴԵԳՆԻՒՆ ՎԷ ՄԵՔԹԵԱԿԻՆ , ՄԵՂԻՐԻՄԷՆ
 ՂԵՂԻՐՆԻԼԻՔ ՊԻՐ ԳԵՂ ԹԻՒԼԵԹԱՆ ՎԷ ԷՎԻ
 ՎԷ ՊԻՐ ՄԵՔԵՄԱՐ ՄԱ ՓՈՂԻՂԻ ԵՔԵՆՍԻ
 ՕՐՈՐԳ ՍԵՆՆԵՄԷ 15 ՎԻՆ ՂՂ. ԳԵՄԱՐ
 ԿԵԼԻՐԻ ՕՐՈՒՂ , ՄԵՔԹԵԱԿԻՆ ԻՄՈՐԵՍԻՆԷ
 ՍՈՐԹ ՕՐՄԱԳՄԱ ՄԵՐ . ԱՆՈՂՆՈՐԴ ԿԵ-
 ՂԵՄԱՆԴ ՓՈՂԻԼԵԹԻՈՒ ՏԵՐ ԱՂԱՄ Է-
 ՓԵՆՈՐ ՕՐՈՒՂ , ՎԷ ՏԵՐ ՎՐԱԴԱՆ ՏԵՐ
 ՍՈՒՎԱՆԵԱՆ ԻՆԷ ՏԵՐ ՍՈՐԵՆՈՓԱԿԻՆ
 ՄԷ ԻՐԻ ԶԵՆՆՈՂ ՄՈՐԻ ՎՈՐ ՄԵՐ ,
 ՄԵՔԹԵԱԿԻՐԻՆ ԽՈՏՈՐ ՆՄԱՎՈՐԵԱՆ
 ՅՈՎՏԱՆՆԷԱ ԷՖԵՆՈՐ ՕՐՈՒՂ , 65 ԳՄԱՐ
 ԶՈՒԳՐԱՐԵՆ ՕՐՈՒՂՈՒ ՄԵՔԹԵՎԷ ՀՈՂ-
 ԿԵՐԱՆՈՒԹԻՆ , ՄԱՆԿԵՐԱՆՈՒԹԻՆ ,
 ԹՈՒԵՐԱՆՈՒԹԻՆ , ՍՐԱԳՎԱՆ ՎԷ ՀՈՐԳ
 ՎՄԱՌՈՒԹԻՆ ՕՐՈՒՂՈՒՂՈՐԴ ԻՆ ՎԻՐ-
 ԻՐ , ԵՔԵՐՆՈՒ ՄԱՐԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՆՄ
 ՄՈՐԻ ՎՂՂԱՆՈՒՂԱՄԱՄ , ՈՒՄԱՄ-
 ՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴՈՒՆ ԸՆՈՐՈՒԹԻՆԸ
 ԹԵՎԻՆ ՕՐՄԱՐԸՂՆՈՒՆ ԿԵՐԻՆԷ ԳՈՒ-
 ՄԵՂ ԻՍԷ ՄԷ , ԻՆՂԱՄԱՐ ՈՂ ԿԻՆՈՒՆ
 ԷՖԵՐԱՐԱՐԵՆ ԹԻՂԻՂԱՂ ՎԻՐ ՄԻՈՒ-
 ԹԻՆ ԽԱՆԵՔ ԴԵՔԹԵԱԿԻՆ ԿԻՆՈՒ-
 ՄԱՆ ԿԻՆՈՒ ՄԱՐԱՆ ԶԵՆԹԻՐ ՎՈՒՆ
 ԻՆՄԱՐԵՆ ԿԵՐԻՐԱՐ ԻՐ ԻՔԹԻՂԱՐԵՆ
 ԹԵՐՈՐԷՆ ՄԻՐԹԵԱԿԵՐ ԳՂԸԹԱՆԸՂՈՒ
 ՄԵՐԸ ՕՐՈՒՄԱՐՆՈՒ ՆՈՂ ՕՐՈՒՂՈՂ .
 55 ԳՄԱՐ ԺՈՂԿՄԱՄ ՕՐՈՒՆ ԶՈՒԳՐԱՐ
 ԿՐԱՐԱԿԵՄ ԷՖ . ՔԵՐՈՎԵՆ-
 ԵԱՆ ԻՄՈՐԷ ԻԹԱԷՔԱՆ ՎԷ ԵՐԱԺՂՈՒ-
 ԹԻՆ ՄԵՐԱՆԷ ԱՍԻԹԱՆԷԻ ՉԵՐԻՃԵԱՆ
 ՀՈՐՈՐԴՈՒՄ ԷՖ . ՄԵՐԱՎԻՐԱԷ ՕՐ-
 ՈՒՂՈՒՆՄԱՆ , ԻՆՂԱՄԱՐ ՈՂ ՎՐԱԴԹՈՒ-
 ՄԱՆ ԿԵԼԵԴԵԳՆԻՒՆ ԻՆՆՈՒՆԷՐ ԳՂՂԱՆ-
 ՏՐԱՐ ՀՈՐԸՂՆՈՒՆ ԳՈՐԹՈՒՈՐՈՒՂ :
 ԴԸՂՐ ՄԵՔԹԵԱԿԻՆՄԷ 40 ԳՄԱՐ ՂՂ-
 ԿԻՐԱՆ ՎՈՒՂՈՒՂ , ՎՈՒՂՈՐԵՆ ՀՈՒ-
 ՍԱՐԿ ԸՆԹԵՐԵՂՈՒ , ԵՔԸ ՎԷ ԵՆ ՀԻՆ-
 ՆԵՐԵՐԻ ԱՍԻԹԱՆԷԻ ՎՐԱԺՈՒՆԻ ՉԱԿԵՐ
 ՅՈՐՈՒԹԻՆԵԱՆ ԻՄՈՐԷ ԻԹԱԷՔԱՆԻՐ
 ՎՈՒՂՈՒ ԻՆ ՎԵՐԱՎԵՐ , ԷԿԵՐ ՄՈՐՈՒՆ
 ՆԱՍՈՂՄԵ ԻՆՄԱՆԻԼԵԹԻՆ ՎՈՐՈՒՂ
 ԻՆԷ , ՏՈՂԵ ՎԻՐ ՓԵՎԵՄԱՆ ԵՐԱՔԱՆԸ
 ՄԵՎԸՂՈՒՄ ԶՔՐԱՐԱՆԵՂ ՄԵՔԹԵԱԿ-
 ԵՐԻՄԻՂԻՆ ՀՈՒՐ , ԳԻՐԱ ՄՈՒՆՎԱԿԵԹ
 ՎԷ ՄԻՈՒԹԻՆ ՄԻՆԶԹՈՐԸ , ԳԻՐԱ ՎԻՐ
 ԳԵՂ ԵՐԱՐՈՐ ՎՈՒՂՈՒՆ ԿԻՐԻՆ ԷՎԵՐ-
 ԵՐ ԿԻՐԻՆՆԷ ԳՐԱՄ ԿԵՐԱՆՈՒՂՈՒՄ

Վազթի իւլէ պիր ընթերցարան տախի
եաբւորըրաւ վէ քիւշաբնը օլ վազըթ
եհնէ միւթէպեր Մանգուսմէնիզ վաբը-
թասը իւլէ իւան իթմիշ իսէք տէ, եա-
լընըզ էլիմիղտէ օ իւան տահա պաշգա
պիր շէյ գաւմամըշ տըր, ինշալահ ազ
կիւնտէն եհնի ընտրել օլունտահազ ու-
սուսնապան խորհուրդ ազալաբն զոյ-
րէթի իւլէ մէքթէպլերիմիզին վէ գը-
րաաթխանէմիզին շէրէֆլի հաւաթա-
լէր վիրմէքիլկէ նախլ օլուրուզ, միլ-
լէթիմիզտէ բէք չօգ պթալ տաէթ.
լէր վաբ տըր քի պունտան պէօյլէ
վազթիմիզ միւստատէ իթտիքնէ թա-
րաֆնըշ պիտիրմէքիլէ սէօզ վիրի-
րիմ, շէօյլէ քի պիր չահուղուն կնուն.
քունտա գարմագաբըշլըզ օգուեսչլար
իլէ տէրտէրլէր, էրքէքլէր, գաբըլաբ
չահուղար օգուեսարագ եկեղեցիտէն
էվէ կէօթիւրմէք, եկեղեցիտէ մօմմէ-
զթը կիպի մասլահաթլար, գաբըլա-
բն էլլէրինէ գընա գահմասը, պիր կիւ-
վէյիէն վիրիլէն սաշը երւքսէք սէսլէր
իլէ պուլունտէ քահանաանըն ֆիւան ա-
տաւ կիւվէլիէն պիր գաշն վիրմիշ
եախաա թէքնէ վիրմիշ վէ եախաա 40
բարա վիրմիշ տէյի կիւվէլիի հաղա-
տուրտուրաբագ օգուսմասը պունուն կի-
պի բէք չօգ տահա թահտասըզ շէյլէր
քի պուլունտուղումուզ վազըթա պա-
գաբաագ տըրպ վէ սաքիլ շէյլէր տիր,
հօշ գաբա ազար էքսիմէտէ իսէ տէ,
պէօյլէ շէյլէր մէհնէ ևէ աօգանըր պիր

չէ՛յ օյմաեբլս քէ քիթապաւն քէհաւ
եաբմագ օյմաեղընաւն եալաշ եա-
վաշ ախմէք պիւթիւն պիւթիւնն տեբլ
ալը, իլլա պապն նէտէն էօյաիւ
առմաւաւն կիպի պիր ծանուցումս վէ
եօխսա իլանմ միւթաւ ալը, պիր աէ
պուրաւ աշուրաւ սաթըլաղընաւն
միլլէթիմիզաւն պիր միզաւորը աշուր
ալմագաւ օյուպ, վէ չօղունուն սեր-
մաշեախաէ օյմաեղընաւն վէ միւզաի-
տէտէ պիր պիրինէ քօնթրա կիտաի-
լէրինաւն բահալը ալըպ զիեան իթ-
մէտէ վէ պիր ազ աա զիմմէթ իտիպ,
պօրնալընը էօտէմէտիքլէրինաւն աշ-
քի մահպուհանէաէ հէր կիւն պիր
գաշ էրմէնինին մահպուս կիրտիյնի
կէօրմէքաէյիզ եախսա իշիթմէքաէյիզ,
էկէր պուհ հազվէս իլէ գալըլուրաւ
չօգ սիրմէզ միլլէթիմիզին չօղունուն
սէֆիլ օյմաեղը աէրքեաւոր ալը. պիր-
նաէ թարգօմէս վէ նաւալըդեաւն ի-
սիմէրր իլէ իքի խզալիթա գաւմաթա-
եաաւր վար ալը ինշալլահ ազ կիւնաւն
օնլորըն նիզամը վէ աավաւնըշլաղընը
աաիի պիւտիրէէլիմ:

Պուրուս 420 անէ 450 էվգուտորան
 րում օլուպ, պիր Բ-նտիտ իսմին-
 ան քիրիսէլերի վ-ր, վէ բաբա նիգ-
 ւա իլէ բաբա իրիսթօ իքի բաբաւա-
 րը վար տըր, 50 գաւառ էրքէք չո-
 ճուգւորիլէ իւշ պէշ ան գըզ օլ-
 րագ էլէնիքա վէ տիւզ եաղըպ օգու-
 մագաա տըրտը. իշիտիշիսվէ տիյէշի-
 շիմէ պագարագ քիրիտէնին պիր պէտ-
 յիւք իրաաը օլմատըշնաան մէքթէպ
 մէսարիֆինի իանէ իլէ գառըշաշ-րը
 մաքաա իսիշէէ, վաքիտէ ալրիտէթնէ
 պիր գըզ մէքթէպի եաղըշաշ իսէ ան
 աաշն մուպաշիթէթ օլունմաաի, տըր

[illegible]

ՅՈՒՐԻԽՏԷՆ ՄԷՔԹՈՒՊ

(Տիւնքի Մանգումէտէն պագրիւ)

Մինչև 1860 ի տեսնները յանուն դրպո-
րոցի բնաւ չէնք մը չկար, իսկ վարժապետ
բնաւ տեսնուած չէր. այլ վերոյիշեալ եղա-
նակաւ կամ բաշանաւն կամ մի ուրիշ տի-
րացու տղայքը կը կարդացնէին իրենց տան
մէջ: Այս տեսնները վ. ցիք մի կ'աւթա-
ւաւոր վարժապետն ունեցան որուն բաց ի
տարեկան 1000 զ. ստակէն (1000 զԷ
այո՛ ծանր է աղքատիկ դէւղացւոց, բայց
չատ ապրին, զի իրենց գլացի կ'արուստ
գլիդերէն աւելի փոյթ կ'աւան իրենց որդե-
ւոց դաստիարակութեան) կուտային, ըստ
կարողութեան, ցորեն բաւական, մինչեւ
անգամ ոսպ սիսեռ են: Վարժապետն իս
համբաւեալ էր ըսի այո, եւ այս հաւաւն
էր առաջին որ խիստ ներեւելի եւ անխը-
նայ կը ծծէէր, հայրերը գաղտնի կը
վարժապետին զվարժապետն որ իւր տղան
ստաւել ըան գալիս ծծէ՛ որպէս զի լաւ
կըթուի, մարդ գտնայ. մայրերը չգիտէին
ինչ կը քաշեն իրենց գաւակները անողոք
վարժապետին ձեռքը, բայց լսած էին եւ
կըսէին «որչնեալ է փխտը վերով արդա-
րութիւն կըլլի» Այսպէս ահա մեր համբաւ-
աւ վարժապետն ծծէ՛ ծծի վախէն 10 ի չափ
տղայք միտը կը փախէին դպրոցէն, եւ ձը-
մեռուան ամենասատանի ցորտին իրեն

բնակարաններ բարձր ծառերու գագաթներ վերջնական փախուղները մարդ չհզան, իսկ 8-6 տարի շարունակող 20 ի չափ . տղայը- ներէն երեք կամ չորսը միայն այսօր գրեւ զիտեն օտարին միննէթ չնելու չափ: Ինչպէս ըսինք, դպրոց չկար, պէտքը ըզ- գացին շինելու, բայց ահա տեսէք քաջ գիւղացուցս մեծագործութիւնը:

Միմիայն գամերու եւ ուրիշ երկաթե- ղէններու ստակ հաւաքուեցաւ, իսկ մնա- ցածին դրացի մը քար տուաւ, միւսը ա- զիւսին կէսը, մէկ ուրիշը մնացածը, ու- ըրի մը տախտակը եւ վերջնական ամեն ոք իւր ունեցածը, գիւղացիք վարպետներ ալ ունէին, ամեն բանը իրենք կարգադրե- ցին, հարս, աղջիկ, ծեր, պառաւ, տը- ղայք թափեցան, աշխատեցան և տղայոց պատասպարան մը կառուցին, դպրոց մու- նեցան, այդ դպրոց մը, ասկէջ աւելի ինչ մեծագործութիւն կրնանք սպասել Հայկալ այլ խեղճ եւ աղքատիկ թոռներէն: Բայց ոչ ոք ուստի եւ զգացող Վ. ցոյց դպրոցի կա- րեւորութիւնը, Պօլիսը, Սահմանադրու- թիւնը, առաջնորդ հայրսօրերը, — ոչ, զի դոքա միայն իրենց համար կապին, դոքա համար Վ. ի պէս գիւղեր չի կայր պէս են, դոքա իրենց համար միայն կը լուսաւորին, իսկ Վ. ը ինքնիրեն զգաց եւ միայն այդչափ լըրսւ, այլ եւ Վ. էն 'ի Պօլիս գտնուող երեք դարացիներ սկսան լը- րագիր կարգաւ, եւ ահա այս ատեն միայն ձեռնք Պօլիսի իր լրագրող այդ երեք ան- ծախց՝ որոնք իրենց դպրոցը բարեկարգե- լու համար ընկերութիւն կազմեցին, ծախ- քեր ըրին իրենց քաղկէն տոմարներ տը- պեցին եւ ազգին ձեռնուրութեանը դիմե- ցին 1870 ին ատենները: Բիշ էին այս ե- րեքն 'ի Պօլիս . . . եւ իրենց հայրենակիցնե- րուն մեծ մասը Անդրիանուպօլիս կը պան- դըխտէին, որոնք անտարբեր գտնուեցան գոնէ մէյմէկ զը նոց տոմարներ իսկ ան- ծախք առնելու 'ի նպատակ եւրեանց որդե- ւոց դաստիարակութեան, բայց ինչ որ է՝ գործունէութիւնը 10000 զլի մօտ դրա- մազօրին մը տուաւ Վ. ցիւներու դպրոցին, որոյ շահովը վարձապետ մը պիտի պահ- ուէր . Վ. ցիւք մինչեւ անգամ համոզուե- ցան թէ ազգիանց ալ պէտք է կարգաւ սորուցնել եւ ահա մինչեւ այս ատիճա- նը կանսեղէն յետոյ անտարբեր գտնուիլ դպրոցի մօտին, վարձապետ չունենալ . . . : Ինչ զարմանալի բան, այնտեղ ուր մինչեւ 1870 ին զաղէթէ՝ բաւը հազիւ լուսած էր, եւ այդ միջոցին սկսան գոնէ ամիսն անգամ մը լրագիր ստանալ, ուր մէկը կար- դացած ատեն, միւսները ամենայն ջերմե- ռանդութեամբ կը լսէին, կամ, երբոր լրա- գիրը կուգար՝ դրացիները իրարու ձայն կուտային «եկէք դազէթէ տի կարդաց- ուի՛ք ըսելով . ամենքը (տղայքներն ու պա- ռաւ կիներներն ալ) կը ժողովէին մէկու- ն ատեն զազէթա լսելու, ինչո՞ւ ուրեմն այսօր անտարբերութիւն դպրոցի մա- սին . . .

Վ. ի քրտորդէն շատերը՝ յաճախ Հա- յոց հացովը կը յաղենան, քանի որ կերա- մալը աւարտած չէ, քրտորդ հլու, խո- նարհ, դժու. բարի և լաւ կ'երեւայ, բայց երբոր փորը կը կիշտանայ, դուրս կելլայ նախ կը մտածէ ինքնիրեն որ այս կեանք- ինձմէ կը վախայ, յետոյ կսկսի բամբա- սել, կուռոյ ատիթ փնտռել, վախցնել յուսալով որ՝ նորէն կը յաղողի փորը կը- տացնել, եթէ Հայը երկչոտ է նպատա- կին կը հասնի, իսկ եթէ խաթրը չըլի- նէ թուրքէն ծեծ կուտէ . իսկ եթէ սրտո- տէ՛ւսին ընդ ախան և ատամն ընդ ատա- ման՝ ամենապիսիւ պատուիրանին ամուր կը վախի: Եթէ հայու մը ընտանիքը 3, 4, կամ 5 կտրիկներէ բաղկացեալ լինի, առ- նուազն երկուքը տունը կը գտնուին, այս- պիսի ընտանիք մը ոչ թէ պաշտպանողա- կան՝ այլ յարձակողական դիրք ունի: Պաշտպանողական և յարձակողական դիր- քեր եղած տեղը անշուշտ պատերազմ մ'ալ կը մղուի. այս պատերազմը բարի դրացի- ներու մէջ միտ անպակաս է՝ որոյ պատ- ճառը միայն տգիտութիւնն է:

Քաջութիւն կը համարուի դրացիի մը այգին, պարտէզը գողութիւն ընելը, մեծ քաջութիւն՝ մէկու հաւը, արջոր կամ մի ոչխարը գողնալ եւ փախալ չինելը, իսկ այս բաները առաքինութիւն կը համարուին թէ՛ զողորմ Հայու ստացուածք լինի: Այ- ետուամենայնիւ պարկեշտ, բարեպաշտ եւ

առաքինի թուրք դրացիներ ալ չեն պակ- սիր: Կուռոյ մէջ Հայը միշտ ապտակ մ'ա- լելի կուտէ, բայց այս ալ հայուն համե- մատ, եթէ հայու մը մանկութիւնը ազատ մեծցած է տաճկաց մէջ, քաջ է, որով եթէ առաջին մը համարձակի հայուն վրայ կը ծեծուի նոյն իսկ տաճիկներէն: Բայց յի- մարութիւնն ու ցածութիւնը մարդս յա- ուալ կը մղեն իւր ոգւոյն փորձերը ցնելու: Վ. ի մէջ քրտոր մը միտքը կը դնէ՝ այս ինչ հայը ծեծել չէ՛ք ինչ համար, առանձնութիւն կը փնտռէ որպէս զի մարդ չը տեսնէ, կը գտնէ առիթը, կը յարձակի, բայց տեսա- րանը կը փոխուի, այս առանձնութիւնը խիստ նպատակաւոր է հայուն, կը տփէ լաւ մը, կը ճգնէ եւ դիւրեւոր պատուոյն վրայ կ'երգուրնցնէ որ ծեծուելուն համար ար- դարութեան եւ օրինաց դիմէ, բայց երբ քրտոր աղաչելով, պաշտաւելով օձիքը ձեռ- քէ կազատէ, կուգայ գիւղը պարծենալու թէ «այսպէս ծեծեցի կեպուռը, այնպէս ճգնեցի որ . . . »: Ընդհանուր առմամբ չա- րիքն հաւասարէ բարեաց 'ի Վ. քրտաց և Հայոց մէջ:

Թէպէտ և ճճճ աղբիւր ունի Վ. բայց աքտերը ջրուրէ համար նուազ է ջրուրը, և ահա խոպութեանց ամենամեծ պատճառը այս է: Հայերը կը պահանջեն որ ըստ օրի- նի 8 օր թուրքերը և 2 օր իրենք ունենան ջրուրը, և ոչ մի տաճիկ ջրուրին չը մերձե- նայ հայոցն եղած՝ օրը, տաճիկը չուզէր այս օրէնքն ընդունիլ, այլ ով որ յաջողի նա տանի ջրուրը՝ կըսէ: Ի հաստատութիւն այս օրինաց քանի՛ քանի՛ հրամանադիրներ տրուած է տեղական կառավարութիւն, բայց կառավարութիւն մտիկ ընող չիկայ, ինչո՞ւ—Պատի՛կը այսպէս կուզէ . . . անու- անձը . . . և ահա այս անձը և ջրուրի կուռ- ները պատճառ եղան հետեւեալ պատմու- թեան:

Դ.

1867 սեպտ. ամսոյ սկիզբներն էր, Աս- տուծոյ մի կիրակի օրը առաւօտ Վ. ցի' ժամէն ելած տունը կը դառնային, պատա- մադրէին իրենց ոմանը առաւձինն անամիրոս փողոցներէն կ'երթային գթի տակէ՛ ճողոր- մեայ ինձ Աստուծո՞ւ, տուր տէր գորու- թիւն: և այլ այսպիսի աղօթքներ մը մա- լով, կանախ բարոյն ալ խումբ խումբ բաժ- նուած իրարու «ճողորմի Աստուծո՞ւ քեզ» ը- սելով, ան ու ան բամբասելով և շատերն ալ ուրախութեամբ պարծենալով որ իւր տղան այսօր լաւ տիրացութիւն ըրած էր, իսկ ինչ որ ամեն կարեւորն է լսել կամ գիտնալ, այդ էր տիրացու տղոց երգը, ու- րովհետեւ այդ ատենները ճանապարհորդ Պօլսեցի Հայ երիտասարդ մը երկու երեք օր 'ի Վ. մնալով տղոց «Արիք Հայկազունք, Մինչդեռ յուսով է՝ Ի Բիւր ձայնից» երգե- րը սորուեցուցած էր: Եւ մեծ տիրացու- ներէն մէկը ամենայն ջերմեանդութեամբ տղայքն 'ի կարգ հրաւիրեց, որոնք սկսան սոյն երգերը հնչեցնել մինչև զեղը մըտ- նելը (1): Ժամօրը հետզհետէ եկան Պա- ղէտէնց զորան առաջ հաւաքուեցան, որ երկուք իրար հրապարակութիւն մը պիտի ընէին, բայց ոմանք պոչ խոռքեր են ըսելով՝ չ'իե- ցան իրար հրապարակելու, վերջապէս Շուրա- նեց Թալիքը խոռքն Սահակեանց փրկիլն ուղղելով ըսաւ «տէ պատմէ, տեսնենք. ըն- քապապ, ինտոր տեսար, ինչ լսեցիր»: Այս հարցման վրայ փրկիլն՝ որ երկու օրէ 'ի վեր Մատեն գացած էր (2) և այս կողմերը նոր եկող Ա. Մ. վարդապետը տեսած և քարոզն ալ լսած էր սկսաւ այսպէս ճաղրտալ. դի- տէք օր ես չիթ օտըով խափանն ընկող աղուէն չեմ, չեմ խարուիր, ատ վարդա- պետին քաջութեանը վրայ օր կը խոսէին- նը չէինք հաւատար, էնէնկ չէ՞ ամա գիտէ տէր, ես անտար վախըմ Ստամպոլ ալ կե- ցեր իմ, էսէնկ վարդապետ հիշ չեմ տեսէր նէ Ստամպոլ այս ասոր էլը, նէ էլ միտին, նէ անապաղտ նէ ալ յորուաղէմ, մարդը էնէնկ գիտնական է՝ օր բիթիւն քարողը գրոց լեղով կուտայ, հիմ էնէնք երեւելի գրոց լեղով՝ օր մեր տիրապետան պիլի չը կրնար հասկնալ: Տաճիկներէն կիկն օ քէզա, հասըը միւսերէնսիկ է անոր երեւելի քա- րողը հասկնալ: Մ. ի կիկները պիւթիւն ոսկիներէն վար առած են գլուխներէն

- (1) Վ. ի եկեղեցին գիւղէն դուրս է 10 վայրկեան հեռաւորութեամբ:
- (2) Մատեն (կապան) չորս ժամի չափ Վ. էն հեռու փղթիկ քաղաք մ'է:

առտու իրիկու ժամէն ետ չեն մնար, քի- րիստոնէութիւն ալ կայնէ ատոնց մէջն է: Ամա իր մէկալ քաջութիւններուն հիսապը չիգայ, միւտիրին խօսնախն օր կերթայ, ան- կէց ալ վեր կու նստի, աղատ համարձակ կու խօսի, միլլէթին հալը հախ կենէ, պիւթիւնին այցուցը կու սրբէ, ես ու- ղեցի երթամ մեր ցաւը անոր իմացնեմ, ամա վախցայ որ դուք չէք ուզեր»: «Հայ վախ» ըսին, ամէն կողմէն դրացիները, եր- թայրի ա կիտի: Ալ անցաւ՝ ըսաւ՝ փրկիլն, վարդապետը Ստամպոլէն ուզեր են, տեր- թայ, մեզի օգուտ չունի:

«Այն, աղբիւր, չիգայ չիգայ մեզի ճար չիգայ» ըսաւ շիւսանեց Խաչիկը հա- ապալով մեր միլլէթը մեզի տէրութիւն չինէր: Հայ-Քիրիստոնէն՝ իր միլլէթին ե- րեսը չի նայիր, իշտէ աս քանի տարիէ տե- սանք, հասկացանք, հիմաճուկ պէտք է սատանին հետ աղբար ըլլինք ինչու որ քօրորին անցնենք: Այս վերջին խօսքերը որոնց նշանակութիւնը ներկայ գտնուող- ներէն շատերը լաւ կը հասկնային մեծ աղ- մուկ յարոյց իրենց մէջ ոմանք «Հախ ունի» կը պօսային, ոմանք «մեղք է մեր չուրիս չօճուիւր անօթի չենք կրնար մեռնել» կը չօղէին, ոմանկ ալ «ես անիշ դատաստա- նի օրը սեւերես չեմ կրնար երթալ» կաղաղակին, վերջապէս ամէն կողմէն ձայն մը կելլար, երբոր յանկարծ Տէր Հայ- րը եկաւ և վերջ տուաւ այս խօսակցու- թեանց: «Պղոյն, օրհնեա Տէր, Աստուած օրհնէ» խօսքերէն ետք տիրութիւն ուզեց իմանալ թէ ինչ էր իրենց վիճարանու- թիւնը, բոլորն ալ չիթեցան, իրարու աջ- քով ըրին լսելու կամ յարմար պատասխան մը տալու. եւ յաջողեցան խորամանկ ձե- ւերով և խօսքերով տէրութիւնը ճամբայ դնել իրենք ալ որոշեցին որ կերակուրէն յետոյ հաւաքուին՝ իրենց միտքը դրածը յառաջ տանելու համար:

Ինչ յաճախ որ այս միջոցին Վ. ցի' գործել կուզէին, իրենց խղճին համար ան- ներելի էր, բայց դժբաղդաբար բուն յան- ցաւորը իրենք չէին: Այլ տեղական Ազգ. վարչութիւնը կամ նոյն իսկ Պօլսոյ վար- չութիւնը որ չէր լսած անգամ թէ ինչեր կանցնին Հայաստանի խորքերը և թէ ար- դէն մօտա զրած էր այս միջոցին այդ գե- ղերուն մէջ Վ. ցոյց ընելիքը:

Գրեթէ ժամը 8 ուկէս էր երբոր դրաց- ները վերստին հաւաքուեցան ի ժողովու- չիկենց տունը, մեծ մասը եկած էին, երեք ժամ տեւեց ժողովը, առաջին անգամ մահ- տենի Աստուրը խօսեցաւ հետեւեալը «Կալ գիս հրաժարեալ ձեր օտաւանայական խոր- հուրդէն, աղբար, ես ինչուի հիմայ պա- պերէս ինտոր որ տեսայ էնէնկ ալ կեր- թամ, Հայ քրիստոնէին պարտքն է չարա- ուրիւ, ան Ա. Երուսաղէմի տեսած լուսն իս չի պատժէր, աչքս չի բռնէր երբոր ես փուռ աշխրեմի փառքին հըմար երեսս սեւ- ցնեմ, Հայ քրիստոնէի լուս հաւատքս ու- ռանամ, հերետիկոս դառնամ, հիմ դուք Աստուծալ չէք վախէր, ծօ՛ւ, տասուերիու խաչապաշտներուն զօրքը հայուն Լուսա- ուրիչը կու կենայ, հայուն ժամ աղօթքը, Հայուն սրբութիւնը, Հայուն Ա. Աւետա- րանը ո՞ր աղքէն ունի, մեղայ, մեղայ Աս- տուծոյ (երեսը խաչապաշտելով), ես ձեռքս էրինք չեմ խօթեր, գացէք ինչ կուզեք ը- ռէք, ամա էկի կըլլինք դուքալ հոգի- ներնիդ մի սեւցնէք, աղբար, եկիք տահա մէյմէկ գիր զրինք գեղաբան դուր- պիթ գտնուող տղոց, տեսնենք անոնք պէլքի մէկ չորքէն կու գտնեն: Շատեր կուզէին կրկնել մահախնի Աստուրի խօս- քերը և անոր համակարծիք լինելին յայտա- նելով, իրենք ալ կուզէին հրաժարիլ «Կե- ցիք» ըսաւ յանկարծ Ամենց Թորոսը թող տիրացու Սահակը խօսի, տիրացու Սահակ մեղքը վիզը աղբար, գրին սև ու ճերմակը դուր կը ճանչնան ինչ կու չի Սաղմոսը կամ Ժամացիրը էսէնկ բաներու համար, Աւետարանը հիշ բան մէն չի տա՞ր, ինչ կրեսս, մեք քու ըսածիդ դայիլ ենք, ըսէ տեսնենք, մինչև ե՞րբ տի մոռնայ մեզ Տէրը, ինձ կուգայ որ Գաւթի մարդարէն կըսէ, «Կիցցէ անձն իմ և օրհնեցիք գրեց աս խօսքը շատ հախուս է մեր անձն իմ մեռնի» ալ ինչով կ'օրհնենք Տէրը, տէ խօսա տեսնանք ինչ պիտի ըսես:

(Մնացեալը վաղը)

ՊՐԻԹԻՇ ԳՕՐԱՆ ԻՆՆԵՐՆ
ՕՐԱԹՕՐԻՕ ԼԱ ԳՐԷԱՍԻՕՆ
ՄԻԼԷԼԻԹԻ
ԺՕԶԵՖ ՆՈՅՏԸՆ

Ինկիլթերը մասուհաթ կիւզարը Մ. Պիտնէյ Լօքօքըն բուխտթը իլէ, ին- կիլթերը սէֆարէթ խանէսինաէ իերա օլունաճաղար. 1874 փետրվոր 16 (աւաթրանկ) բաղար իրթէսի կիւնիւ արշադըն սաթթ 8 ինաէ:

Օգուեմաճաղ օլունար չուրեճըլար ի- լէ պէրապէր երկզ գէվաթտէն միւթէ- ճաղուզ օլուզ, պուլուար Մ. փանոս ետնէն Թահթը իտարէսինաէ պու- լունան Ագապեմա նամ էրմէնի գըզ մեքթէպինին պիր չօգ Գըզլարը մու- վէնէթ իտէճիք տիր:

Պիլէթ վէ բըրօկրաճար Թիտէթի մահալլէրաէ պուլունուր:

Պէյօղլունա Գուլէ Գաբուսունա Մ. Հայաքն վէ Հսթրէթէրին և նիւ- մէրօլու մաղաճաղար, վէ Տօղրու եօլա Մ. Գոմէնտէկէր վէ Պալաթ- թինին մաղաճաղարընա Վէ Հօճօրու- լօ բաւաթէլա Մ. Աւաթըն տիր. քեանընա Վէ Գալաթա Մ. Մի- նաւաթըն մաղաճաղար:

Օրաթօրիօ կիճէսի սէֆարէթ խանէ գաբուսունա պիլէթ սաթթըլաղ: Մախուս մօճէլլ պիր իր-յի Օս- մանի: Մալ եւրմ լիւր վէ տիճիզ պիր մէճիտիէ:

Վ. ՄԵՆՈՒՎԱՐԻՆԿ
ՄԵՐԵԱԹԻԿ

ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ՎԷ ԳՈՒՄԱՆԵԱՆ

Իշգու պին սէբըզ երկզ եթմիշ տէօրթ սէնէսի չէհրի քեաննի սառի պիրինճի կիւնիւտէն իթիպարէն, կէ- լէճէք եթթմիշ եէտի սէնէսի քեանու- նի էվվէլ օթուզ պիրինէ տէկին, պի- րինճի սէնէ իշուն չէհրիէ պիրաճէտ վէ իւշ չէյրէք սիմ մէճիտիլ վէ իթիւ- ճի սէնէ իշին տայտ պիրեր պուչուք մէճիտիլ վէ իւշ չէհրիէ սէնէ իշին տալի մօհ պէմօհ պիրէր մէճիտիլ իյթի Խաթէք, Բուսէլի թիմուր եօ- լու սէհիմինտէն երկզ տաէտ վէ Պուք- լէշ չէհրի խթիգրաղ թաճիլիւթըն- տան իթիպարիլ տաէտ, քի ճէման իւշ երկզ տաէտ սէնէտաթ մէզքիւրէնի իւշ սէնէ զարթընա քէշիտէ օլունա- ճաղ գուրալարընա երկզ պիր հիսսէ իթիպարիլ խթիպատէ իթ- մէքտէ, վէ միւտտէթի մէզքիւրէ միւնգաղիլէտիւտէ, Բուսէլի թիմուր եօլու խթիգրաղընա պիր վէ Պուք- լէշ չէհրի խթիգրաղընա իթի տաէտ սալ ան սէնէթլէրինէ միլիք օլաճաղ իւզրէ, պու տէֆա թէրթիպի սանի օլուրաղ քիւշիւք Եննի խսի իթ- թիպարիլ տէ իւշ իթիպար մաղաղ- տաէտ սաթին վարդաւնէն վէ գուլաւն- ճաթը թաթընա պու քէրէ երկզ տաէտ հիսսէ սէնէտաթ պիլ թէր- թիպ թէտալիւլ չըգալարըն օլուն- ղունա, կէէք Տէրիտաթթէթ մէ վէ կէրէք թալարալարա հիսսէտաթ օլա- ղա ըղզէթ իտէն վէ տահա էթրաթ- լըճա մալիւմաթ ալաղ իսթէյնէ գէ- վաթըն մաղաղար մէզքիւրէյն մի- րտաճաթ իյլէմէլէր իտն օլունուր:

1874 փետրվոր 18

Կարապետ Վարդանան